

Analiza nekih ekonomskih pokazatelja ribnjačarske proizvodnje 1966. godine

U poslijeratnom periodu od ukupne slatkovodne ribarske proizvodnje gotovo jedini značajan porast bilježi proizvodnja u šaranskim ribnjacima. Ako proizvodnju ribnjaka godine 1953. obilježimo indeksom 100 (2910 tona), onda je proizvodnja 1966. godine narasla na indeks 378 (preko 11.000 tona). Proizvodnja je, dakle, u svega 13 godina narasla za skoro 3 puta, što je gotovo jedinstven slučaj u našoj privrednoj praksi da jedna već 60-tak godina stara i uhodana proizvodnja najednom bilježi toliku stopu rasta. Razlozi tome su uglavnom poznati i nisu predmet ovog rada.

Paralelno sa visokim tempom fizičkog rasta proizvodnje u kretanju su i ostale ekonomske veličine. Predmet rada je analiza uzročnosti kretanja osnovnih ekonomskih veličina kod ribnjačarskih organizacija, te opća ocjena njihovog ekonomskog potencijala.

1) Jedan od najmeritornijih pokazatelja za ocjenu kvaliteta privređivanja je pokazatelj produktivnosti rada. Kod ribnjačarstva promatrat ćemo najprije produktivnost rada po 1 uposlenom radniku (per capita) u kompaniji sa kretanjem eksploatacione površine pojedinih ribnjaka kroz posljednje 3 godine.

Bez obzira na mogućnost izvjesne netačnosti nekih podataka, produktivnost rada per capita je u nagloj ekspanziji. Još 1956. se ona kretala za ribnjake u SR Hrvatskoj na nivou od svega oko 4700 kg/radnik, a u 1962. već 7910 kg/radnik.

Glavni razlog visoke stope porasta produktivnosti rada, koja se manifestira naročito kroz posljednje 3 promatrane godine, nalazi se u činjenici, da su izgrađene velike površine novih ribnjaka, bilo potpuno novih bilo da je izvr-

šeno proširenje postojećih, a da je kod toga bilo minimalno angažiranje nove radne snage. Tako je, npr., ribnjačarstvo Našice u godini 1961. kod površine od 814 ha imalo 110 prosječno uposlenih radnika, a godine 1966. kod 1232 ha svega 89; ribnjačarstvo Zdenčina kod 680 ha imalo je 1961. ukupno 78 radnika a 1966. kod 720 ha svega 76 radnika. Analogne pojave vide se kod gotovo svih ribnjačarstava koja se proširuju, dok istovremeno i potpuno novi ribnjaci vode računa o racionalnom za-
pošljavanju radne snage.

PROIZVODNJA RIBE PO 1 ZAPOSLENOM RADNIKU

ribnjačarstvo	1954		1965		1966	
	ha u eks- ploataciji	proizvedeno ribe kg/radnik	ha u eks- ploataciji	proizvedeno ribe kg/radnika	ha u eks- ploataciji	proizvedeno ribe kg/radnika
Poljana	883	11.446	890	12.734	882	13.784
Ečka	1.663	9.939	2.000	10.710	2.121	17.441
Zdenčina	670	10.513	653	12.800	720	12.800
Našice	840	9.826	1.240	17.401	1.232	16.900
Končanica	668	11.150	541	10.567	678	13.999
Grušnjak	564	9.773	564	11.356	564	11.911
Motajica	—	—	390	17.342	390	13.911
Saničani	266	5.700	—	—	500	9.4675
Jelas Polje	418	10.368	760	17.608	1.068	23.182
Belje	—	—	443	5.097	443	6.566
Cazma	305	8.473	323	8.514	324	8.907
Draganići	224	13.226	224	10.038	224	14.482
Kolut	200	3.193	200	6.609	200	7.390
D. Miholjac	—	—	104	6.660	100	11.354
Bel Kamen	—	—	40	3.333	180	10.083
Prosjeak proizvodnje po 1 radniku		9.757		12.935		15.045

Iz podataka je, između ostalog, vidljivo da u 1966. godini imaju svega 3 ribnjaka veću produktivnost rada per capita od prosječne: Našice, Ečka i Jelas Polje, dakle naša 3 najveća

¹ Referat održan na sastanku Sekcije ribnjačarstva 7. XI 1967.

ribnjaka sa ukupnom vodenom površinom od 4421 ha ili skoro 40% ukupnih jugoslavenskih ribnjačarskih površina. Otuda je i razumljiv njihov velik utjecaj na formiranje prosječne produktivnosti.

Možemo zaključiti da je uzrok visokog tempa rasta produktivnosti rada rezultat dva osnovna faktora:

a) povećanje ribnjačarskih površina uz primjenu restriktivnih kriterija kod zapošljavanja radne snage, dakle napuštanje ekstenzivno-socijalnih elemenata u politici zapošljavanja, i

b) intenzivnija primjena novih metoda uzgoja putem gustog nasada, odnosno daljnje usavršavanje tih metoda.

Također se može zaključiti da je na većim ribnjacima u principu moguća i racionalnija upotreba radne snage, odnosno moguća je veća produktivnost rada, premda se uz dobru organizaciju rada može postići visoka produktivnost rada i na malim ribnjacima (Draganići).

Prosječna produktivnost po jedinici eksploatacione površine pokazuje slijedeća kretanja:

godina	kg/ha
1953.	438
1954.	509
1955.	586
1956.	670
1957.	579
1958.	714
1959.	730
1960.	738
1961.	987
1962.	935
1963.	950
1964.	964
1965.	1000
1966.	1190

I ovdje vidimo da je produktivnost porasla za skoro 3 puta u odnosu na 1953. godinu. Najviša stopa rasta zabilježena je 1961. godine, koja se može smatrati prelomnom u borbi za intenzifikaciju proizvodnje na našim ribnjacima.

Za rast raznih vidova produktivnosti rada u ribnjačarstvu neosporno je pozitivna činjenica da je trend gotovo u toku cjelokupnog poslijeratnog perioda uzlazan, a negativne oscilacije su minimalne i gotovo uvijek prouzrokovane nepovoljnim uzgojnim faktorima (klima, bolesti), osim godine 1962. kada je pad proizvodnje došao kao rezultat teškoća

nastalih u plasmanu ribe. U posljednjih 10 godina, osim spomenute 1962. godine, negativnih oscilacija nije ni bilo.

Od analiziranih ribnjačarstava u 1966. godini sve je manje onih (svega 4), kojima produktivnost ne prelazi 1000 kg/ha, tako, da postoje realni izgledi da će za koju godinu 1 tona ribe po hektaru biti donja granica ribnjačarske produkcije.

2) Kretanje radne ekonomičnosti promatrat ćemo kroz utrošak količina dodatne hrane odnosno gnojiva za proizvodnju 1 kg ribe.

KOEFICIJENTI DODATNIH HRANIVA I GNOJIVA

godina	utrošeno kg za proizvodnju 1 kg ribe	
	dodatne hrane	gnojiva
1961.	2,35	1,75
1962.	2,21	1,48
1963.	2,38	1,32
1964.	2,34	0,71
1965.	2,15	0,57
1966.	2,45	0,58

U globalu ne postoje neke ozbiljne oscilacije kod prehrambenog koeficijenta. Ipak se može zvući zaključak, da intenzivnija proizvodnja zahtjeva i nešto veći utrošak hrane, što se najbolje vidi na primjeru ribnjačarstva Ečka u proizvodnji kroz posljednje 3 godine.

RIBNJAČARSTVO EČKA

godina	proizvedeno kg/ha	prehrambeni koeficijent
1964.	430	1,47
1965.	627	1,80
1966.	1014	2,66

Posve je sigurno da na kretanje prehrambenog koeficijenta ima znatan utjecaj i produkcija prirodne hrane, odnosno klimatski i gnojidbeni faktori koji tu produkciju uvjetuju, pa otuda proizlaze i neke nelogičnosti do kojih se dolazi kod pojedinih ribnjačarstava samo komparacijom rezultata produktivnosti sa prehrambenim odnosno gnojidbenim koeficijentom. No ispitivanje tih faktora ne spada u ribarsku ekonomiku.

Utrošak gnojiva za produkciju 1 kg ribe bilježi nagli pad godine 1964. kada je postalo na širokom planu jasno da u uvjetima intenzivnog nasadivanja dobar dio funkcije gnojenja ribnjaka vrše ribe same u tolikoj mjeri da su se dotadašnji visoki gnojidbeni normativi pokazali nepotrebnima.

Uspoređujući kretanja prehrambenih odnosno gnojivbenih koeficijenata sa kretanjem produktivnosti rada per capita i produktivnosti po jedinici površine dolazimo do zaključka da je radna ekonomičnost na ribnjačarstvima također u znatnom porastu, jer se za 1 kg ribe utroši sve manje živog rada i materijalnih dobara. Gdje je granica jednog i drugog kod današnjeg tehnološkog nivoa moći će se reći samo na temelju egzaktnih ispitivanja kroz duže vrijeme provjerenih u praksi.

3) Cijena koštanja (CK) za 1 kg ribe je ekonomska veličina kroz koju treba da se finansijski vidi djelovanje napred iznesenih faktora produktivnosti i ekonomičnosti. U principu CK bi trebala biti niža ukoliko su povoljniji ti faktori. Ako to nije tako znači da na formiranje CK djeluju i neki momenti, koji su van produktivnosti rada i ekonomičnosti, a često i van radne organizacije. Cilj je ovog dijela prikaza da se ribnjačarstva upoznaju sa tendencijama kretanja CK kroz posljednjih 6 godina, te da usporedbom sa vlastitim normativima produktivnosti i ekonomičnosti nastoje ustanoviti elemente koji negativno djeluju na povećanje CK. Radi se o tome da neka ribnjačarstva imaju postignute normative produktivnosti i ekonomičnosti blizu ili znatno ispod jugoslavenskog prosjeka, a CK im je iznad tog prosjeka.

CK 1 KG RIBE NA RIBNJAČARSTVIMA

Ribnjačarstvo	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.
Pojana	213	250,5	285	290	386	396
Našice	230	—	—	300	347	499
Končanica	230	228	274	359	456	450
Grudnjak	248	225	281	287	412	450
Zdenčina	—	242,8	270	320	542	520
Draganići	250	230	245	274	391	450
Jelas Polje	250	250	247	320	431	453
Ečka	163	205	258	380	398	488
Susek	260	289,3	—	—	—	—
Saran	248	317	265	—	—	—
Kolut	270	264	—	347	511	656
Motajica	—	250	272	—	—	403
Sančani	—	—	305	415	—	508
Belje	—	—	—	—	512	490
Čazma	—	—	—	290	404	490
D. Miholjac	—	238	286	—	512	503
Bel Kamen	—	—	—	—	690	586
Jugoslavenski prosjeck s. din/kg	220	236	265	310	425	480

Iz podataka se vidi da je CK u stalnom porastu, no obzirom na visinu prodajne cijene uopće se ne postavlja pitanje rentabiliteta, osim, možda, kod ribnjačarstva Kolut 1966. godine. U uzlaznom kretanju prosječne CK upada u oči nagli skok 1965. godine. Budući da se ne raspolaze sa elementima CK, teško je donijeti tačnu ocjenu uzroka takvog porasta. Ipak potrebno je podsjetiti da je godine 1965. bila u toku znatna izgradnja ribnjaka,

a počele su djelovati kreditne restrikcije u vezi s promijenjenim uvjetima privređivanja (reforma). Najvjerojatnije je da je dio te izgradnje pao na teret CK, jer bi CK inače objektivno trebala biti niža, premda se i ova kova još uvijek u potpunosti konkurentno uklapa u tržište. Također su u toku cijelog promatranog perioda na porast CK djelovali i inflacioni faktori u jugoslavenskoj ekonomici tako da je bez detaljne strukturne analize CK kroz više godina teško ocijeniti koliko je porast CK rezultat subjektivnih faktora u radnoj organizaciji, a koliko objektivnih, prvenstveno onih inflacionih van organizacije. Neosporno je, međutim, da je djelovanje tih faktora kod većine ribnjačarstava bilo obostrano.

4) Na postignutoj razlici između cijene koštanja (CK) i prodajne cijene (PC) temelji se uspješnost finansijskog poslovanja radne organizacije. Visina te razlike naziva se dobit, što treba da je u stvari akumulacija poduzeća, za razliku od društvene akumulacije koja je znatno veća, jer povrh akumulacije poduzeća sadrži još sva ostala sredstva koja akumuliraju komune, republike, Federacija, banke i dr. Visina postignute akumulacije mjerilo je sposobnosti za vlastito ulaganje u proširenu reprodukciju. Poznato je da su šaranska ribnjačarstva radne organizacije sa znatnim akumulativnim potencijalom, pa ćemo pokušati dati ocjenu tog potencijala za 1966. godinu.

U toku 1966. godine postignuta je prosječna prodajna cijena (PC) na veliko od oko 565 — s. din za 1 kg šarana. Prosječna razlika između CK i PC iznosi oko 85. — s. din za 1 kg ribe (565—480), što bi na ukupnu proizvodnju od oko 11.000 tona — pod pretpostavkom da se ona u cjelosti realizira — iznašalo oko 935 miliona starih dinara. To je gornja granica akumulativnosti ribnjačarstva u idealnim uvjetima, međutim praksa je nešto drugačija: sva se riba odmah ne proda, nešto ima neprodane ribe iz prethodne godine po nižoj cijeni, treba ostaviti ribu za reprodukciju, nešto se podijeli na osobne dohotke po završnom računu, itd., pa je razumljivo da je akumulacija znatno manja.

U našoj računovodstvenoj praksi obično se računa da u akumulaciju poduzeća spadaju ona sredstva koja se po završnom računu stavljaju u fondove. Pregledom 5 završnih računa ribarskih organizacija ustanovljeno je da su se sredstva koja su te organizacije akumulirale u 1966. godini na temelju realizacije (prodane ribe) kretala između 36,0 i 87,7 s din po 1 kg ribe, odnosno između 7,154.084. — naprama 112,629.752. — s. din. Ukupna društvena akumulacija, međutim, je znatno veća, iz čega bi trebala rezultirati i odgovarajuća zainteresiranost tog društva za investiranjem u nove ribnjačarske površine.

Na temelju relativno oskudnih podataka moglo bi se uzeti da se realna mogućnost ukupne akumulacije, koju su u 1966. godini ostvarila ribnjačarstva i koja je ostala u njihovim fondovima kreće u visini od cca 500 miliona starih dinara. U slučaju potrebe, tj. ukoliko analize pokažu da je vršenje proširene reprodukcije za sama ribnjačarstva vrlo lukrativan posao, visina akumulacije ribarskih organizacija mogla bi se još znatno povećati, no u tom slučaju bila bi potrebna izvjesna korektura u osobnim dohocima.

5) Uspješnost poslovanja ribnjačarstva treba da se reflektira i u visini osobnih dohoda uposlenih radnika. Uzevši u obzir postignute normative produktivnosti i ekonomičnosti, kao i situaciju na polju realizacije ribe, visina prosječnih osobnih dohoda također dokazuje da je ribarstvo, konkretno šaranska ribnjačarstva, privredna grana sa, u cjelini, vrlo uspješnim poslovanjem.

Na bazi podataka proizlazi da su prosječna mjesečna primanja po 1 uposlenom u ribnjačarstvu u 1966. godini iznosila 81.700.— s din neto, što je daleko više od prosjeka u bilo kojoj od osnovnih grana u našoj privredi, a daleko iznad prosjeka u poljoprivredi. Ima, doduše, nekih ribnjačarstava gdje su osobni dohodi vrlo niski, no to su ipak izuzeci i vjerojatno povremenog karaktera. Niže navodimo, radi komparacije, prosječna mjesečna primanja per capita u privredi Jugoslavije 1966. godine.

PROSJEK NETO LICNIH PRIMANJA U 1966. GODINI

privredna grana	s din
industrija i rudarstvo	67.400
poljoprivreda	58.700
šumarstvo	56.900
građevinarstvo	63.200
saobraćaj	76.100
trgovina i ugostiteljstvo	72.400
zanatstvo	62.400
stambeno komunalna djelatnost	63.600
privreda	69.300

Izvor: SGJ 1967, str. 270

U zaključku može se konstatirati da su ribnjačarske organizacije u 1966. godini u cjelini uspješno poslovale. Po gotovo svim važnim analiziranim ekonomskim pokazateljima postignut je napredak u odnosu na ranije godine, a u realizaciji ribe nije — unatoč smanjenog izvoza — bilo ozbiljnih teškoća, pa je prema tome, logičan zaključak da se prve dvije godine promijenjenih uvjeta privrednivanja u našoj ekonomici nisu negativno odrazile na ekonomsku stabilnost te privredne grane. Kao jedan od osnovnih razloga tome može se uzeti da su se šaranska ribnjačarstva i do sada razvijala na način koji je vrlo sličan današnjim privrednim normama: uvijek se je vodilo računa o produktivnosti rada i ekonomičnosti, respektirale su se komparativne prednosti grane, a za rješavanje eventualnih ekonomskih problema nikad se nisu tražila politička rješenja.